

„Klasifikátorský“ a „paradigmálny“ prístup k analýze vývoja nemarxistickej sociológie

Existuje určité množstvo spôsobov, ktorými sa dá pristupovať k hodnoteniu vývoja súčasnej nemarxistickej sociológie. Najrozšírenejším a najustálenejším z nich azda bude *klasifikátorský*. Jeho metóda totiž spočíva v starostlivej „inventarizácii“ jednotlivých sociologických teórií, škôl a smerov, sprevádzanej viacmenej podrobným popisom ich meritórneho obsahu. Tento prístup, už mnoho rokov zaužívaný v nemarxistickej historiografii západnej sociológie, poznával aj niektoré najnovšie práce v tomto odbore [Turner 1974; Bottomore—Nisbet 1979]. Aj keď sa ho dá pokladať za očividne osvedčený v prípade potreby detailnejšieho oboznámenia s jednotlivými „časťami“ sociologického „celku“, predsa pre získanie širšieho a všeobecnejšieho prehľadu o tomto celku je už zjavne nedostatočným.

Istá „pribrzdenosť“ „klasifikátorského“ prístupu sa prejavovala najmä vtedy, keď sa žiadalo kritické porovnanie jednotlivých sociologických teórií a škôl. V poslednom desaťročí v súvislosti so stupňujúcou sa „internacionalizáciou“ buržoáznej sociológie sa začalo pociťovať jeho závažné metodologické obmedzenie. V tomto období, ako to správne postrehli T. Bottomore a R. Nisbet, vzniká svetové vedecké spoločenstvo v rámci buržoáznej sociológie a súčasne dochádza k „odklonu“ od tvorby rýdzo „národných“ alebo „individuálnych“ sociologických škôl starého typu [Bottomore—Nisbet 1979 : XIV—XV].

Potreba pozdvihnúť sa nad čiru taxonómiu sociologických smerov a nadobudnúť všeobecnú predstavu o spájajúcich ich väzbách podmienila skoro spontánny prechod mnohých západných sociológov na pozície tzv. „paradigmálneho“ pohľadu, ktorý pramenil z vychýrenej koncepcie „vedeckých revolúcií“ Th. Kuhna. V tejto koncepcii sa vývoj vedy chápal ako série revolučných prevratov, vždy podmienených vznikom nových teoretických objavov, ktoré rýchlo nadobúdali v danej disciplíne dominantné postavenie. Tieto teoretické objavy vďaka svojim explanačným prednostiam vystupovali pre príslušníkov daného vedeckého spoločenstva v priebehu určitého času ako vzory alebo modely nastolenia vedeckých problémov a ich riešenia [Kuhn 1977 : 11] a zrejme preto dostali u Kuhna pomenovanie „paradigiem“. „Vzorovosť“ paradigiem v danom prípade tesne súvisela s ich záväznosťou pre väčšinu príslušníkov danej vedeckej disciplíny.

Presadzovanie „paradigmálneho“ prístupu v západnej sociológii malo zrejme podľa jej stúpencov vytvoriť predpoklad pre hlbšie pochopenie procesu sociologického vývoja, ktorý by vystupoval už nie ako kumulácia nesúrodých sociologických koncepcií, tak ako tomu bolo pri „klasifikátorskom“ prístupe, ale ako zákonitý proces vzniku a striedania základných teoretických „paradigiem“.

Podľa nás si tento prístup žiadal širší analytický pohľad na sociologické paradigmy, ktorý by v žiadnom prípade neredukoval ich obsah na bežné sociologické teórie alebo školy, reprezentujúce názory niektorého významného sociológa. Mali by z nášho hľadiska znázorňovať skôr *niektoré kľúčové expla-*

načné princípy, ktoré tvoria základ týchto teórií a preto vystupujú ako oporné body pri porovnávaní rozličných, navonok akoby nesúvisiacich sociologických teórií. Z tohto hľadiska by sociologické paradigmy mohli byť využité ako nástroje generalizácie, resp. sumarizácie príbuzných teoretických postojov, a tým by napomáhali ich združovaniu v určité teoretické komplexy. S niečím podobným sme sa stretli napríklad u amerického sociológa Th. Wilsona, ktorý začiatkom sedemdesiatych rokov konštatoval významný pohyb v amerických sociologických koncepciách ľudského konania od „normatívnej“ paradigmy smerom k „interpretatívnej“ [Wilson 1970]. V jeho chápaní „normatívna“ paradigma vystupovala v podstate ako „strešná“ koncepcia, združujúca jednotlivé teoretické prístupy, ktoré zdôrazňovali rigidnú deterministickú závislosť medzi spoločenskými normami a individuálnym ľudským konaním. A preto medzi nositeľmi „normatívnej“ paradigmy sa ocitli sociológovia rozdielnych teoretických názorov (T. Parsons, G. Homans, R. Merton, J. Coleman). Podobným spôsobom aj „interpretatívna“ paradigma zjednocovala pod svojou „strechou“ spolu s interakcionistickými pohľadmi na ľudské konanie (H. Blumer, R. Turner) pohľady fenomenologické (H. Garfinkel).

Generalizačný efekt, ktorý „paradigmálny“ prístup v danom prípade nesporné so sebou prinášal, umožňoval niektorým sociológom ustanoviť nielen vnútrodisciplinárne väzby, ale aj všimnúť si prepojenie sociológie na iné vedecké disciplíny. K zisteniam podobného druhu dospeli napríklad americkí sociológovia J. P. Beniger a L. Savoryová pri analýze difúzie paradigmy „sociálnej výmeny“. Podobne ako Wilson tiež neredukovali danú paradigmu na individuálny názor toho-ktorého sociológa, ale pokúsili sa „vylúštiť“ jej obsah z mnohých reálne sa vyskytujúcich koncepcií. Výsledkom bolo formulovanie paradigmy „sociálnej výmeny“, ktorá spočívala v teoretickom vyjadrení závislosti sociálneho konania ľudí na odmeňovacích reakciách iných ľudí [Beniger—Savory 1981 : 241]. Formulovanie tejto paradigmy umožnilo autorom „zjednotiť v jej lone rozličné teoretické stanoviská, a to tak v sociológii (P. Blau, G. Homans, W. Good, A. Heath), ako aj v príbuzných s ňou vedách — sociálnej psychológii (J. W. Thibaut a H. Kelley), sociálnej antropológii (C. Lévi—Strauss) a dokonca aj v ekonómii a politickej vede.

Účelnosť širšieho analytického pohľadu na paradigmu je nesporná a má dokonca predpoklady v koncepcii samotného Kuhna. Pre neho paradigmy síce vždy stelesňujú určitú vedeckú teóriu, ale pritom vystupujú ako výsledok kolektívnych teoretických úsílí a sumarizácie tých teoretických a technických výdobytkov, ktoré priniesli do vedy jednotlivé konkurujúce školy a „škôlky“ [Kuhn 1977 : 31—34]. Práve na tomto základe paradigma môže neskôr vystupovať ako všeobecné uznávané a teda aj integrujúce stanovisko v konkrétnej vede. Zrejme v snahe o zdôraznenie integrujúcej funkcie paradigmy voči jednotlivým teoretickým koncepciám v danej vede ju Kuhn obsahovo priblížil k pojmu „disciplinárnej matrice“, ktorá zahrňovala v sebe okrem teoretickej štruktúry danej koncepcie aj svetonázorové a hodnotové prvky [Kuhn 1977 : 237—244].

Práve z tejto interpretácie paradigmy ako určitého vedeckého svetonázoru vychádza aj americký sociológ G. Ritzer vo svojej knihe so sľubným názvom „Sociológia: multiparadigmálna veda“ [1975]. Oproti názorom iných západných sociológov, najmä R. Friedrichsa, ktorý sa vo svojej knihe „Sociológia sociológie“ [1970] prvý pokúsil o uplatnenie paradigmatálneho prístupu, Ritzer obhajuje názor, že by sa sociologická paradigma nemala stotožňovať s bežnými sociologickými teóriami, akými sú napríklad teória konania, teória výmeny alebo dialektická sociológia. „Teórie *nie* sú paradigmami“ píše autor „ale iba jedným aspektom oveľa širšej jednotky, ktorou je paradigma“ [Ritzer 1975 :

20]. Ďalej sa pokúša o formulovanie niekoľkých základných sociologických paradigiem, z ktorých každá združuje pod svojou „strechou“ niekoľko bežne známych sociologických teórií. Paradigma *sociálnych faktov* napríklad zahŕňa do seba štruktúrny funkcionalizmus a teóriu konfliktu, medzitým ako vnútri paradigmy *sociálnej definície* „spolunažívajú“ tri teórie, a to teória konania, symbolický interakcionizmus a fenomenológia. Do tretej paradigmy — paradigmy *sociálneho správania* autor zaraďuje tzv. behaviorálnu sociológiu a teóriu výmeny [Ritzer 1975 : 5].

Musíme však konštatovať, že v rade prípadov západní sociológovia neboli vždy úspešní pri zavedení „paradigmálneho“ prístupu do sociológie, ktorá sa, ako je známe, vyznačuje až zarážajúcou vnútornou nejednotnosťou, čo sa prejavuje množstvom súčasne vnútri nej spolunažívajúcich koncepcií a škôl rozdielnej teoretickej, metodologickej a dokonca aj svetonázorovej orientácie.

Vysvetľuje sa to do značnej miery tou vlastnosťou buržoáznej sociológie, že sa v porovnaní s prírodnými disciplínami nikdy vlastne nezrieka úplne žiadnej zo svojich teórií a len ich „odkladá“ na ďalšiu príležitosť. Túto jej vlastnosť dobre postrehli T. Bottomore a R. Nisbet, keď vtipne konštatovali, že „žiadna sociologická teória vlastne nikdy nezomrela, len sa dostala do ‚komatózneho‘ stavu a vždy bola schopná nasledovného oživovania“ [Bottomore—Nisbet 1979 : 9]. Kumulovanie starého sociologického „haraburdia“, z ktorého pre potrebu dneška môže byť hocikedy vytiahnutá a oprášená tá či oná „prežitá“ koncepcia, robí značne problematickým aplikáciu v buržoáznej sociológii Kuhnovej koncepcie „paradigmálnej“ revolúcie.

„Multiparadigmálny“ prístup k vývoju západnej sociológie

Východisko z danej situácie sa niektorí sociológovia nemarxistickej orientácie pokúsili nájsť pomocou tvrdenia o tzv. „multiparadigmálnosti“ sociológie ako vedy vôbec. Túto tézu v rôznych formách presadzujú T. Bottomore a R. Nisbet, C. G. A. Bryant, G. Ritzer. Keď Bottomore a Nisbet nastoľujú problém multiplicity paradigiem v súčasnej západnej sociológii len vo všeobecných rysoch [Bottomore—Nisbet 1979 : 8—10], ostatní autori sa venujú tejto otázke oveľa podrobnejšie. Bryant vo svojej knihe *Sociológia v akcii* [1976] bez okolkov postuluje „multiparadigmatický stav sociológie tak v minulosti, prítomnosti, ako aj v predvídanej budúcnosti“ [Bryant 1976 : 15]. Nadväzuje pritom na Kuhnovu interpretáciu „paradigmy“ v zmysle „disciplinárnej matrice“ a na tomto základe sa počíta so súčasnou prítomnosťou v dnešnej nemarxistickej sociológii paradigiem štruktúrneho funkcionalizmu, sociálneho evolucionizmu, teórie konfliktu, teórie konania, fenomenologickej sociológie, etnometodológie, „nehovoriac o stálej prítomnosti Marxa, Durkheima a Webera“ [Bryant 1976 : 16]. Už sám osebe tento „zoznam“ údajných sociologických „paradigiem“ napovedá skôr o autorovom návrate k „osvedčenému“, „klasifikátorskému“ prístupu. Ani sám sa netají s tým, že mu ide v podstate nie o formulovanie nových sociologických paradigiem, ako skôr o starostlivý výpočet rozšírených súčasných sociologických škôl na Západe. Tým pádom sa autor *de facto* dostáva na pozície „úzkej“ interpretácie sociologickej „paradigmy“ nakoľko ju stoťžňuje s konkrétnou sociologickou teóriou alebo školou, súvisiacou s osobnosťou toho-ktorého významného sociológa. V takom prípade sa aj samotný pojem „paradigmy“ stáva iba módnou nálepkou pre to, čo sa ešte včera nazývalo „teóriou“.

Bryant pomerne hlboko reflektuje celý problém použitia „paradigmálneho“ prístupu k analýze sociologických teórií minulosti a prítomnosti, dokonca sám

sa ho pokúša uplatniť na prípady formovania koncepcií o sociálnej roli sociológa. Ale napriek tomu celá jeho kniha svedčí skôr o návrate k tradičnému, „klasifikátorskému“ prístupu. Sústreďuje sa na podrobnom popise vybraných im podľa svojského kľúča sociologických koncepcií Saint-Simona, Comta, Durkheima, Marxa, Webera, Dahrendorfa, Dumazediera, Millsa, ale neprekračuje k identifikácii paradigiem, tvoriacich ich pozadie, tak isto ako sa nepokúša naznačiť teoretické jadro paradigmy svojej „sociológie v akcii“.

Nie je náhodou, že podobného „sklznutia“ na „klasifikátorskú“ rovinu sa dopúšťajú aj T. Bottomore a R. Nisbet. Svoje vydavateľské dielo „Dejiny sociologickej analýzy“ koncipujú podľa vzoru väčšiny „klasifikátorských“ prác v tejto oblasti, to je ako prehľad „teoretických škôl“ v západnej sociológii [Bottomore—Nisbet 1979 : VII]. Príčinu tejto nedôslednosti treba hľadať v tom podvedomom zameňovaní sociologickej „paradigmy“ za individuálnu sociologickú „teóriu“, ktorá je typická pre bežnú mentalitu západných sociológov. Aby sme sa o tom presvedčili, stačí sa obrátiť k sociologickej periodike, ktorá vychádza v kapitalistických krajinách.

Všetky uvedené prípady svedčili skôr o imitovaní „multiparadigmálneho“ prístupu v sociológii. V prípade G. Ritzera už ide o všestranne premyslenú koncepciu sociológie ako multiparadigmálnej vedy. Autor pritom musí zápasiť s mnohými logickými a terminologickými ťažkosťami, ktoré táto koncepcia so sebou prináša, a hlavne s vnútornou protirečivosťou pojmu „multiparadigmálnosti“. Pravdou je, že samotná myšlienka multiparadigmálnosti z hľadiska Kuhnovej koncepcie sa javí ako *contradictio in adjecto*, nakoľko tvrdenie o súčasnom spolunažívaní *mnohých* (multi) *paradigiem*, stelesňujúcich dominantné, a teda *jedine* možné v danom čase teoretické stanovisko, je podľa nás logicky rozporné.

Ritzer sa pokúša prekonať túto hlavnú prekážku tým, že značne zoslabuje prísnosť niektorých požiadaviek Kuhnovej koncepcie ohľadom záväznosti paradigmy pre *celú* disciplínu. Uvažuje pritom o možnosti jestvovania paradigmy ako svetonázorového stanoviska, združujúceho príslušníkov nie celej vedeckej disciplíny, ako tomu je v prípade väčšiny prírodných vied, ale menších vedeckých spoločenstiev *vnútri* danej disciplíny [Ritzer 1975 : 6]. V takom prípade paradigma nestráca na svojej záväznosti, zato nemôže nárokovať na dominantné postavenie. Za takýchto podmienok niektorí metodológovia vedy pripúšťajú existenciu nielen paradigmatických a neparadigmatických vied, ale aj vied dvoj- a viacparadigmatických [Ritzer 1975 : 11]. To znamená, že vnútri jednej vedeckej disciplíny spolunažívajú dve alebo viac významných paradigiem.

Táto situácia v žiadnom prípade nesvedčí o „mierovom spolužití“, nakoľko „jednotlivé paradigmy bojujú o hegemoniu vnútri celku“ [Ritzer 1975 : 12]. Záležitosti, súvisiace s ich sebaPRESADZOVANÍM, Ritzer dokonca prirovnáva k politickému boju(!). „Všetky paradigmatické debaty vo všetkých vedách sú do značnej miery politickými fenoménmi“ [Ritzer 1975 : 202]. Autor tu má zrejme na mysli iba tie spôsoby, akými získava určité vedecké spoločenstvo „vedeckú“ moc.

Nakoľko opísaná situácia a konfrontácia rozličných teoretických stanovísk je charakteristická pre dnešnú buržoáznu sociológiu, zaraďuje ju Ritzer do kategórie multiparadigmálnych vied. Vymedzuje vnútri nej tri základné paradigmy, ktoré sme už spomínali, a to paradigmy sociálnych faktov, sociálnej definície a sociálneho správania.

Hoci argumentácia, ktorú používa Ritzer v prospech „multiparadigmálneho“ pohľadu na sociológiu, bohaté stačí na to, aby „legalizoval“ koexistenciu rozdielnych teoretických stanovísk vnútri nemarxistickej sociológie, je predsa nedostatočná na rozptýlenie pochybností, vyplývajúcich z jej výnimočnej teo-

reticko-metodologickej nesúrodnosti. Buržoázna sociológia sa v súčasnosti vy- značuje tak hlbokými vnútornými rozpormi teoretického, metodologického a dokonca svetonázorového charakteru, že to vyvoláva isté pochybnosti o jej vedeckej spôsobilosti aj u nemarxisticky orientovaných vedcov. Nie náhodou Kuhn na základe vlastných skúseností s americkými sociológmi veľmi skeptic- ky posudzoval vedecké vyhliadky sociológie. Na pozadí pomernej vnútrodisci- plinarnej jednoty typickej pre prírodné vedy, teoreticko-metodologické rozpory medzi sociológmi sa mu zdali byť neprekonateľnými. V prírodných vedách totiž takéto rozpory „nikdy neboli dôvodom na spochybňovanie samotných zákla- dov týchto vied, medzitým ako u psychológov a sociológov sa s tým stretáva- me na každom kroku“ [Kuhn 1977:11]. Z tohoto dôvodu *multiparadigmál- nosť* sociológie sa stáva skôr dokladom jej *pre-paradigmálnosti* ako faktickej neschopnosti vytvoriť svoje základné teoretické tkanivo.

Základná chyba „multiparadigmálnej“ tézy spočíva podľa nášho názoru v tom, že presadzuje v sociológii nebezpečnú myšlienku *pluralizmu*, ktorá nie- len pripúšťa, ale aj sa dožaduje spolunažívania nezlúčiteľných svetonázoro- vých a ideových stanovísk, ako napríklad materializmu a idealizmu, objekti- vizmu a subjektivismu, elitizmu a egalitarizmu, totalitarizmu a demokratizmu a pod. Myšlienka pluralizmu, ktorú svojho času veľmi aktívne presadzoval P. Sorokin, sa stáva v daných podmienkach tým nebezpečnejšou, že umožňuje odôvodniť ideovo-teoretickú heterogenitu západnej sociológie „prirodzenými“ zvláštnosťami jej vedeckého vývoja.

Nesporným metodologickým nedostatkom „paradigmálneho“ prístupu, ako sa uplatňuje u buržoáznych sociológov, je ignorovanie sociálnych príčin vzniku alebo výmeny paradigiem. Z množstva západných sociológov sa azda len ne- bohý A. Gouldner vo svojej *Nastávajúcej kríze západnej sociológie* pokúsil identifikovať sociálno-ekonomické príčiny krízy paradigmy štruktúrneho funk- cionalizmu. Našiel ich v nesúlade medzi ideologickým obsahom funkcionaliz- mu, ktorý fetišizoval živelnosť spoločenských procesov, nakoľko bol orienta- ný ešte na ekonomiku „voľného trhu“, a novou ekonomickou skutočnosťou ka- pitalizmu, ktorý už prešiel na štátnomonopolistické štádium svojho vývoja. V tomto období, ktoré Gouldner nevhodne pomenováva „štátom všeobecného blahobytu“, veľký význam nadobúdali mechanizmy plánovaného regulovania buržoáznej spoločnosti, s ktorými funkcionalizmus nepočítal. Z toho hľadiska prestal plniť funkciu ideologického nástroja pre upevnenie buržoázneho poriad- ku a tým sa stal neudržateľným pre buržoáznych sociológov aj z teoretického hľadiska. Možno dokonca tvrdiť, že zásluhou Gouldnera sa prvý raz v buržoáz- nej sociológii kríza teoretickej paradigmy spojila s jej sociálno-politickým zlyhaním, čo bolo vážnym poučením aj pre širokú sociologickú verejnosť. Žiaľ, že ono neplatilo v iných pomerne „úspešných“ pokusoch uplatnenia západný- mi sociológmi „paradigmálneho“ prístupu, akými boli už spomínané prípady Wilsona, alebo Benigera a Savoryovej. Ich analýza pohybu sociologických pa- radigiem je vytrhnutá zo sociálnopolitického kontextu danej spoločnosti, ktorý podľa nás tvorí živnú pôdu pre vznik alebo zánik nových teoretických pohľa- dov v západnej sociológii. V prípade vzniku a rozšírenia „interpretatívnej“ pa- radigmy takúto pôdu tvorili búrlivé udalosti v americkej spoločnosti na pre- lome šesťdesiatych až sedemdesiatych rokov, ktoré sa prejavili prudkým ras- tom rozmanitých foriem občianskej a politickej aktivity širokých mas obyva- teľstva a preto si žiadali „aktivistickejších“ vysvetľujúcich modelov, ako boli tie, ktoré poskytovala tzv. „normatívna“ paradigma.

V prípade paradigmy „sociálnej výmeny“ bolo treba hľadať sociálne korene jej vzniku v trhovom charaktere kapitalistickej ekonomiky, ktorý poznamenáva všetky ľudské vzťahy a bežné vedomie ľudí v buržoáznej spoločnosti. Nakoľko

„paradigmálna“ analýza buržoázných sociológov nie je zameraná na odhalenie sociálneho pozadia vývoja sociológie, ostáva sa pri konštatovaní samotného procesu pohybu vystihnutých paradigiem, čo značne znehodnocuje aj tie čiastkové zistenia, ku ktorým dospievajú.

Určenie základných vývojových trendov v súčasnej západnej sociológii

Po „bilancovaní“ výsledkov „paradigmálnej“ analýzy v buržoáznej sociológii musíme konštatovať, že len sťažka prekonala nedostatky „klasifikátorského“ prístupu, jednak preto, že v rade prípadov sa naň redukovala, jednak preto, že málo uspela v určení pravých sociologických paradigiem. Napriek tomu ju stále pokladáme za účinný nástroj pre zvládnutie takého zložitého konglomerátu, akým je buržoázna sociológia, a preto by nemala chýbať ani v profesionálnej výbave marxistického historiografa sociológie. „Paradigmálna“ analýza nesporne obsahuje v sebe značný analytický potenciál, ktorý by sa za vhodných podmienok mohol úspešne realizovať. V použití západných sociológov však nemohol zabezpečiť prenikavejší pohľad na vývoj ich disciplíny. Bolo to zčasti zavinené tým, že vo svojej prehnanej zaujatosti pre sledovanie pohybu paradigiem na jej teoretickej „hladine“, buržoázni sociológovia často zabúdali na jej hlbinné, „spodné“ prúdy. A práve tieto mohli by čo najviac prezradiť o skrytej ideovo-politickej „infraštruktúre“ buržoáznej spoločnosti. Pomocou týchto „spodných“ prúdov, ktoré sa ukazovali ako základné vývojové *trendy* v západnej sociológii, by sa dalo bližšie nazrieť do vnútorných mechanizmov fungovania buržoáznej spoločnosti, presnejšie rozpoznať „dislokáciu“ jej hlavných spoločenských síl a politických hnutí, a na tomto základe odhadnúť prípadné posuny a zvraty v jej spoločenskom vedomí.

Pojmom „trendy“ alebo „tendencie“ nemyslíme pritom univerzálne fenomény, ktoré svojou všadeprítomnosťou svedčia o pokročilom stave daného vývojového smeru. „Trend“ sa môže vzťahovať aj na pôvodne nepatrné, okrajové, náznakové javy, ktoré vďaka svojmu niekedy neviditeľnému prepojeniu na hlbší sociálny „podtext“ postupne zabezpečujú pre seba dlhšiu životnosť a trvanlivosť. Môže sa dokonca stať, že bezprostredná príčina, ktorá vyvolala trend, už prestala existovať, ale jej ozveny sa ešte stále budú ozývať. Z tohto hľadiska má tento „trendový“ prístup k vývoju západnej sociológie svoje prednosti pred „klasifikátorským“ a „paradigmálnym“ pohľadom, nakoľko zabezpečuje oproti nim globálnejšiu predstavu o skúmanom celku a dokonca poskytuje možnosti prognózovania ďalších smerov vývoja. Preto sa stáva čoraz preferovanejším nástrojom analýzy najmä pre marxistickú historiografiu sociológie. Vďaka tomuto prístupu sa sociológom-marxistom podarilo za posledné roky dosiahnuť výrazné úspechy pri zabezpečení celkového pohľadu na súčasný stav západnej sociológie. Stačí v tejto súvislosti spomenúť na tú zásluhnú prácu, ktorú vykonali marxistickí sociológovia pri identifikácii takého významného trendu, akým bola „radikalizácia“ západnej sociológie v sedemdesiatych rokoch. Máme na mysli práce sovietskych sociológov I. S. Kona, J. N. Davydova, V. M. Lejbina a i. Dokázali určiť sociálne zdroje tohoto trendu, jeho sociálny obsah, smer vývoja a hlavne jeho nositeľa.

Marxistická analýza upozornila na to, že vznik radikálnej sociológie značne urýchlil vnútornú polarizáciu západnej sociológie. Oproti táboru ľavicových radikálov sa celá ostatná „univerzitná“ sociológia začala javiť ako nositeľka oficiálneho „akademického“ zmýšľania. Popritom ani ona nebola vnútorne jednotná a zahrňovala v sebe popri výrazne apologetických alebo otvorene anti-komunistických koncepciách aj liberálnejšie tendencie. Reprezentovala teda

širokú paletu ideovo-politických postojov, medzi ktorými nechýbali ani mierne kritické stanoviská voči buržoáznemu štátu a veľkému byznysu. Práve toto mierne kritické „liberálne“ krídlo vnútri dnešnej „akademickej“ sociológie sa aj stalo „vďačným“ objektom sústavného radikalizujúceho pôsobenia zo strany sociologickej „ľavice“. Bezprostredným následkom vplyvu „radikálov“ vnútri západnej sociológie bola práve široká difúzia kritických a opozičných nálad medzi sociológmi liberálneho zmýšľania, čo ostatne konštatujú aj sami západní sociológovia [MacRae 1976 : 249]. (1) Netreba samozrejme preceňovať mieru tohoto „kriticizmu“ zo strany západných sociológov, zvlášť v tých prípadoch, keď sa obmedzil iba na rečnícke pózy. Ale sám o sebe bol symptomatickým javom, svedčiacim o prebiehajúcom počas sedemdesiatych rokov procese „vyrovnávania“ západnej sociológie so svojim vlastným svedomím, otraseným politickými udalosťami predchádzajúceho „búrliwego“ desaťročia.

Ozveny radikalizmu vnútri liberálno-akademickej sociológie sa prejavovali dlho po organizačnom rozpade samotného radikálneho sociologického hnutia. Táto skutočnosť len potvrdzuje to, že v prípade „radikalizácie“ sa marxistická analýza zaoberala nie náhodnou módou, ale skutočným vývojovým trendom. Z tohto hľadiska skúsenosti marxistickej analýzy sú pre nás nesmierne poučné, nakoľko pomáhajú odlišovať skutočne nosné tendencie vo vývoji sociológie od tých, čo ležia na povrchu. Veď s pokusmi o sledovanie globálnejších trendov v západnej sociológii sa čoraz častejšie stretávame v poslednej dobe aj u jej vlastných predstaviteľov. Napríklad známy americký sociológ W. Moore sa zamýšľajúc nad súčasným stavom americkej sociológie konštatuje jej rastúcu intelektuálnu a ideologickú heterogenitu, ktorá sa prejavuje v nedostatku zjednocujúcich tém, záujmov a spoločných teoretických orientácií [Moore 1981 : 57]. Dokonca tvrdí o špecifickej pre americkú sociológiu tendencii k „ideologickej a substancionálnej fragmentácii“. Príčiny tohoto javu sa však pokúša odhadnúť prostredníctvom ďalších tendencií, ktoré majú rýdzo vedecký charakter. Sú to rastúca *diferenciácia* a *špecializácia* americkej sociológie, ktoré podľa Moora vo svojom súhrne vedú k znižovaniu úrovne sociologickej prípravy, k postupnému stieraniu hraníc medzi odborníkmi a laikmi, a napokon vôbec ohrozujú integritu profesionálneho sociologického spoločenstva.

Pri svojej nespornej subtilnosti Moorove postrehy ohľadom súčasných tendencií v americkej sociológii vyvolávajú pocit nezavršenosti, nakoľko nedovoľujú odhaliť sociálno-politické pozadie jej neuspokojivého stavu.

Samozrejme že aj vnútri západnej sociológie nachádzame aj hlbšie a všestrannejšie analýzy niektorých trendov typických pre buržoáznou sociológiu posledného obdobia. Stačí v tejto súvislosti spomenúť známy zborník anglických sociológov pod názvom *Nové smery v sociologickej teórii*, ktorý dost výstižne hodnotil vznik a vývoj fenomenologického trendu v sociológii šesťdesiatych až sedemdesiatych rokov. Môžeme uviesť aj ďalšie príklady podobných analýz, ktoré však trpia tým spoločným nedostatkom, že posudzujú sociologické trendy ako čisto vedeckú záležitosť, izolovanú od súčasne prebiehajúcich v spoločnosti základných ekonomických, politických a sociálnych procesov. Analýza sociologických trendov sa tým vlastne dostáva do slepej uličky a neposkytuje ani možnosti účinnej prognózy ďalšieho vývoja danej disciplíny.

Niektoré súčasné trendy v západnej sociológii

Medzi najvýznamnejšie trendy, ktoré výrazne profilujú tvar dnešnej západnej sociológie, sa dá poukázať na jej rastúcu intelektualizáciu a teoretizáciu, na

(1) Podrobnejšie o tom pozri [Alijevová 1981].

orientáciu k tvorbe makroteórií, na výrazné zvýšenie úrovne jej teoretickej sebareflexie, ktoré sa prejavuje metateoretickým „bumom“, atď. Aj keď nepodceňujeme pravý význam týchto fenoménov, sústreďme sa predsa na tie, ktoré za daných podmienok považujeme za strategicky dôležitejšie. Pri ich identifikácii vychádzame z toho obrazu sociológie, ktorý sa postupne vytvoril v rámci západnej sociológie v priebehu posledného desaťročia ako svojrázna alternatíva oproti jej scientistsko-pozitivistickému obrazu, ktorý ovládal celé predchádzajúce obdobie. Bola to predovšetkým predstava o sociológii ako *deideologizovanej*, politicky neangažovanej disciplíny, ktorá v teoretickej oblasti vystupovala ako vedecky „objektívne“ a ideologicky neutrálne badanie. Ďalším rysom scientistsko-pozitivistickej sociológie bolo zámerné vystatovanie sa svojou *afilozofickosťou* alebo zdanlivou nezávislosťou na akejkolvek filozofii. V tých prípadoch, keď nebola zjavne *antimarxistická*, ignorovala sociologický prínos marxizmu nakoľko ho zaraďovala medzi beznádejne zastaralé „protosociologické“ koncepcie.

Zo všetkých týchto hľadísk je veľmi dôležité, že v novom obraze sociológie dochádza k značnému obratu a všetky „mínusy“ starej predstavy o sociológii sa menia na „plusy“. Namiesto koncepcie o deideologizovanej sociológii nastupuje predstava o ideologicky angažovanej sociálnej vede. Namiesto otvorene proklamovanej afilozofickosti sa objavuje intenzívny záujem o filozofiu. A nakoľko sa v novom obraze sociológie podstatne mení vzťah k marxizmu. Ignorovanie jeho sociologického učenia ustupuje miesto rôznym pokusom o zblížovanie sa s ním.

Nakoľko „nový“ obraz sociológie ostro kontrastoval so „starým“, natoľko závažnými podľa nás boli tie procesy, v dôsledku ktorých došlo k formovaniu tohoto pozmeneného obrazu a práve oni pre nás vystupovali ako základné vývojové *trendy* v dnešnej nemarxistickej sociológii. Dalo sa teda určiť ako základné *trendy* vnútri buržoáznej sociológie procesy jej *ideologizácie* (alebo reideologizácie), *refilozofizácie* a tzv. „*marxizácie*“. Zastavme sa na stručnej charakteristike týchto jednotlivých trendov.

Ideologizačný trend

Podľa nás ideologizačný trend v západnej sociológii tvorí iba súčasť širšieho procesu, ktorý prebieha v súčasnom buržoáznom spoločenskom vedomí a ktorý súvisí s prekonávaním predtým rozšírenej koncepcie „deideologizácie“ na tvorbe ktorej sa koncom päťdesiatych rokov aktívne zúčastňovali aj buržoázni sociológovia.[2] V období šesťdesiatych až sedemdesiatych rokov, ktoré sa vyznačovali v západných krajinách rastúcou politickou aktivitou a zostrovaním ideologických konfliktov, sa táto koncepcia ukázala ako neudržateľná, a preto aj medzi samotnými predstaviteľmi buržoáznej spoločenskej vedy začalo dochádzať k akejsi „reideologizácii“.

Bezprostrednými iniciátormi procesu „reideologizácie“ v západnej sociológii sa stali ľavicovo-radikálni sociológovia, ktorí sa otvorene usilovali o obnovenie ideologického potenciálu, skrytého v sociológii. To pre nich znamenalo predovšetkým kritickú činnosť odhalenia buržoázneho obsahu v sociologických teóriách minulosti a prítomnosti. Z tohto hľadiska posudzovali radikáli každú sociologickú koncepciu ako apologetickú a konzervatívnu a sociológiu ako vedu v celom prehlásili za formu *buržoáznej ideológie*. Nevšímali si pritom ideovo-politickú diferenciaciu sociológie, v rámci ktorej od samého začiatku popri buržoáznom prúde vznikol prúd protiburžoázny, marxistický, na ktorý sa neda-

(2) Podrobnejšie pozri [Lejbin 1976: 22–25].

lo uplatniť ich paušalizujúci negatívny pohľad. Preto sa radikáli usilovali vydávať marxizmus za revolučnú alternatívu sociológie ako bytostne buržoáznej vedy a v budúcnosti počítali s úplným zrušením sociológie.(3)

Kritika sociologických teórií však netvorila celú náplň ideologizačnej aktivity radikálnych sociológov. Oveľa závažnejšou ich zásluhou bola reaktivácia ideologického obsahu sociológie, a to nie tak zavedením do nej ideologickej frazeológie, ako jej tematickou prestavbou. Radikáli značne prispeli k problémovej preorientácii dnešnej západnej sociológie tým, že sústredili jej záujem na problematiku, ktorá práve z ideologických dôvodov bola predtým odsunutá na vedľajšiu koľaj. Šlo o problematiku triednej a etnickej nerovnosti v súčasnej buržoáznej spoločnosti, o prejavy triedneho konfliktu, o problémy konzervatívnej úlohy buržoázneho štátu a vykorisťovania robotníckej triedy a pod. Už samotné nastolenie týchto problémov bolo ideologicky významné, nakoľko sa citeľne dotýkalo záujmov vládnucej triedy v buržoáznej spoločnosti. Popritom sa nedá považovať protiburžoázne útoky radikálov za prejavy ideologického boja v mene záujmov robotníckej triedy. V skutočnosti radikálni sociológovia reprezentujú skôr maloburžoáznu ideológiu, typickú pre tie vrstvy súčasnej buržoáznej spoločnosti, ktoré sa cítia ohrozené nástupom štátnomonopolistického kapitalizmu a hľadajú východisko v rozmanitých formách protestu proti nadvláde kapitalistických monopolov a antidemokratických praktík buržoázneho štátu.

Nosnosť a trvanlivosť ideologizačného trendu sa prejavila nie iba v tom, že prekonal „tabuizovanie“ ideologických tém a ideologickej terminológie medzi sociológmi-nemarxistami, ale aj v tom, že podnietil vznik rôznych foriem „valorizačnej“ aktivity v prostredí akademických sociológov. Prejavil sa medzi nimi nielen v jednoznačnej požiadavke prekonania doktríny sociológie „oslobodenej od hodnotenia“, ale aj v konkrétnych návrhoch na navrátenie do buržoáznej sociológie hodnotového obsahu, akými boli návrhy jej sústavnej *etizácie* alebo dokonca „*humanizácie*“ [Alijevová 1981].

Refilozofizácia západnej sociológie

Refilozofizácia západnej sociológie prebieha súčasne s jej reideologizáciou a v niektorých bodoch sa s ňou dokonca prekrýva. Prejavuje sa ako tendencia nemarxistickej sociológie k obnovovaniu uvedomelých, *reflektovaných* väzieb s buržoáznu filozofiou. Bola podmienená stavom tej svetonázorovej a metodologickej neistoty, v ktorom sa ocitla buržoázna sociológia ku koncu šesťdesiatych rokov v dôsledku prudkých spoločenských zmien, ktoré nemohla zvládnuť pomocou starých svetonázorových orientácií. V takejto situácii buržoázni sociológovia boli nútení obrátiť sa k niektorým smerom buržoáznej filozofie, ako potenciálnym zdrojom metodologických inšpirácií a základom pre preorientáciu sociologickej analýzy. Takýto zdroj našli predovšetkým vo filozofii Husserla a v niektorých koncepciách existencializmu, ktoré im poskytli dôsledné subjektivistické východisko pre chápanie sociálnej reality.

Sociológovia fenomenologickej a existencialistickej orientácie sa pokúsili obnoviť v sociológii subjektivistické prístupy k sociálnemu objektu, proti objektivizujúcim tendenciám štruktúrneho funkcionalizmu a sociologického neopozitivismu, ktoré posudzovali ako neadekvátne. Z tohto dôvodu zaviedli do sociológie nielen niektoré základné ontologické tézy fenomenológie Husserla, ale aj v niektorých prípadoch (napr. etnometodológii) sa pokúsili uplatniť na empirickej pôde zložitú procedúru fenomenologických „redukcií“. (4)

(3) Podrobnejšie pozri [Alijevová 1981: 380–382].

(4) Podrobnejšie pozri [Alijevová 1982(a): 1].

Z tohto hľadiska sociológia už nielen čerpala zo svetonázorových a metodologických zdrojov fenomenologickej filozofie, ale sama jej pomáhala nadobudnúť pôdu pod nohami, a práve tento vzťah spätného pôsobenia sociológie na filozofiu je podľa nás zaujímavejším bodom celého „programu“ refilozofizácie západnej sociológie. Vo svojej podstate sa kryla s jej *fenomenologizáciou*, ktorá sa sama osebe v priebehu sedemdesiatych rokov ukázala ako jeden z najnosnejších sociologických trendov. Dá sa predpokladať, že aj v najbližších rokoch bude tento smer do značnej miery ovplyvňovať sociologický život v západných krajinách, čo má mať na zreteli marxistická kritika buržoáznej sociológie.

Vcelku ani refilozofizačný trend nepomohol prekonať určité recidívy afilozofickosti ani v prostredí sociológov fenomenologicko-existencialistického zamerania. Prejavilo sa to v rôznych formách buď „hanblivého“ dištancovania sa od filozofie, buď jej aprioristickej interpretácie, čo vo svojich dôsledkoch viedlo k izolovaniu filozofie od sociológie.

Tendencia k „zblížovaniu“ s marxizmom

Azda najcharakteristickejším pre túto tendenciu je prechod buržoáznych sociológov od primitívnych foriem konfrontácie s marxizmom k rafinovanejším. Treba počítať s tým, že dnes tento proces už prebieha na pozadí oveľa lepšej informovanosti sociologickej verejnosti v porovnaní s obdobím päťdesiatych rokov o autentickej tvorbe klasikov marxizmu. Do značnej miery zásluhou radikálne orientovaných sociológov ako T. Bottomore, M. Nicolaus boli vydané v angličtine Marxove *Ekonomicko-filozofické rukopisy* z roku 1844 a *Rukopisy Grundrisse*. Za takýchto podmienok sa zvýšili nároky aj na komentátorskú tvorbu o Marxovom sociologickom odkaze, ktorou doslova sa teraz hemží západná sociologická periodika. Dá sa konštatovať, že obdobie ignorantstva a indiferentizmu voči marxizmu buržoázni sociológovia majú za sebou a teraz prístupujú k dôkladnejšiemu oboznámeniu sa s jeho obsahom.

To má za následok zmenu v ich postoji k Marxovmu učeniu. V súčasnosti nehľadajú kontakty s ním len kvôli jeho obrovskej politickej prestíži v očiach celého pokrokového ľudstva, ale aj kvôli jeho teoretickému potenciálu. Jedným z hlavných znakov dnešného vzťahu západných sociológov k Marxovi je úsilie o využitie explanačných a predikčných predností jeho sociologického učenia, čo je dôvodom pre ďalšie prehlbovanie štúdia Marxových diel. Táto tendencia ináč tají v sebe nebezpečenstvo „modelovania“ Marxovho učenia podľa potrieb dnešnej sociologickej módy, ako sme na to už poukazovali [Alijevová 1982 [b] : 367—369]. Práve v posledných rokoch sa objavujú pokusy o interpretáciu Marxovho sociologického učenia buď ako „teórie konfliktu“ (Dahrendorf), buď ako funkcionalizmu (Lockwood), buď ako „teórie konania“ (Cohen)[5] alebo „teórie sociálnej zmeny“ a dokonca aj iba ako „teórie odcudzenia“ (Zeitlin). V základe tohto konštruovania modelov „rôznych Marxov“ nachádzame starú „osvedčenú“ v buržoáznom a revizionistickom myslení metódu. Spočíva totiž v predbežnej fragmentácii Marxovho učenia na jeho jednotlivé stránky, aspekty, problémy a v nasledujúcej po nej redukcii totality tohto učenia k týmto jednotlivým stránkam. Pri takomto postupe sa z marxizmu eliminuje jeho revolučný obsah a sama marxistická sociologická teória ako celok sa neodôvodnene ochudobňuje a deformuje.

Všetky tieto úsilia o adaptáciu obsahu marxistickej koncepcie pre potreby buržoáznej sociológie sa prekrývajú s rôznymi pokusmi o „hybridizáciu“ mar-

(5) Podrobnejšie pozri [Smart 1976: 45—70].

xizmu a nemarxistickej sociológie, medzi ktorými dosť nebezpečné sa ukazujú úsilia o spojenie marxizmu s fenomenológiou [Smart 1976 : 115—149]. V tomto prípade sa dokonca jedná o akési „kumulovanie“ a vzájomné stretávanie sa trendov k reifilozofizácii (resp. fenomenologizácii) sociológie, jej reideologizácie a „marxizácie“. Nezriedka personálni nositelia fenomenologizujúcich tendencií v buržoáznej sociológii súčasne vystupujú ako hlásatelia jej ideologizácie a posilnenia kontaktov s marxizmom. Dôvody, pre ktoré toto robia, nie sú tak jednoznačné, ako by to mohlo sa zdať na prvý pohľad. Vo veľkej miere títo ľudia sú motivovaní rastúcou prestížou takého postoja sociológa v dnešnej buržoáznej spoločnosti, ktorému by sa dalo povedať „byť *mimo* systému“, alebo dokonca „byť *proti* systému“. A práve pre zaujatie (aspoň navonok) takéhoto postoja všetky menované ideové stanoviská — ideologizácia, fenomenologizácia a „marxizácia“ poskytujú bohaté pole možností.

Horúčkovitá činnosť západných sociológov o nadviazanie aspoň zdanlivých kontaktov s marxizmom a jeho sociologickým učením len dodatočne nám potvrdzuje významnosť a perspektívnosť daného trendu. Súčasne však prezrádza pravú príčinu vzniku tak daného, ako aj ostatných zmienených trendov v dnešnej nemarxistickej sociológii. Ukazuje sa totiž, že od päťdesiatych rokov nášho storočia marxizmus, ktorý aj predtým nebol buržoáznym sociológom neznámy, čím ďalej, tým viac sa stáva jedným z *hlavných* faktorov vývoja západnej sociológie. A práve jeho stála prítomnosť v zornom poli buržoáznej spoločenskej vedy v podstate podmieňuje tak vznik, ako aj vývoj základných tendencií v buržoáznom sociologickom myslení.

Permanentná konfrontácia s marxizmom stále núti buržoázných sociológov k aktivizácii a hlavne k posilňovaniu najslabších článkov svojich vlastných koncepcií. Tak napríklad v období päťdesiatych až šesťdesiatych rokov jedným z hlavných motívov tzv. „hľadania teórie“ v buržoáznej sociológii bola potreba „vyvážiť“ nesporne teoretické prednosti marxizmu, ktorý vystupoval ako ucelený logicky konzistentný vedecký útvar. Z tejto potreby vlastne vzišiel a vyvíjal sa počas šesťdesiatych rokov dosť búrlivý proces *teoretizácie* buržoáznej sociológie, ktorý pri všetkých jeho slabinách zabezpečil jej predsa istú teoretickú stabilitu.

V období sedemdesiatych rokov do popredia vystúpili už potreby vytvoriť v buržoáznom sociálnom myslení adekvátnejšiu protiváhu *ideologickému* a *filozofickému* potenciálu marxizmu za účelom nadobudnutia už nielen teoretickej, ale aj *svetonázorovej* integrovanosti. A práve táto sociálna príčina, podľa nás, najviac podnietila vznik a vývoj nami opísaných základných trendov v súčasnej buržoáznej sociológii.

Literatúra

- Alijevová, D.: *Fenomenológia v sociológii*. Sociológia 1982, č. 4. (a)
 Alijevová, D.: „*Sociológia sociológie*“ ako kritika západnej sociológie. Sociológia 1981, č. 4.
 Alijevová, D.: *Vzťah nemarxistickej sociológie k dedičstvu K. Marxa*. Sociologický časopis 1982, č. 3 (b).
 Beniger, J. R. — Savory, L.: *Social Exchange: Diffusion of a Paradigm*. The American Sociologist 1981, No. 4.
 Bottomore, T. — Nisbet, R. (eds.): *A History of Sociological Analysis*. London, Heinemann 1979.
 Bryant, C. G. A.: *Sociology in Action*. G. Allen & Unwin Ltd. 1976.
 Davydov, J. N.: *Frankfurtskaja škola i sovremennaja levoradikal'naja sociologija*. Sociologičeskije issledovanija 1974, No. 2.
 Kon, I. S.: O „*radikal'noj sociologii*“ v SŠA. SŠA: ekonomika, politika, idelogija 1973, No. 8.
 Kuhn, T.: *Struktura naučnych revolucij*. Moskva, Progress 1977.

- Lejbin, V. M.: *Filosofija social'nogo kriticisma v SŠA*. Moskva, Nauka 1976.
- Mac Rae, D. J.: *The Social Funktion of Social Science*. New Haven and London, Yale University Press 1976.
- Moore, E. W.: *Can the Discipline Survive its Practitioners?* The American Sociologist 1981, No. 1.
- Ritzer, G.: *Sociology: A Multiple Paradigm Science*. Boston, Allyn Bacon Inc. 1975.
- Smart, B.: *Sociology, Phenomenology and Marxian Analysis*. London, Henley and Boston, Routledge and Kegan Paul 1976.
- Turner, J. H.: *The Structure of Sociological Theory*. Homewood 1974.
- Wilson, T. P.: *Conceptions of Interaction and Forms of Sociological Explanation*. American Sociological Review 1970, No. 4.

Резюме

Д. Алиева: К оценке развития современной немарксистской социологии

Статья посвящена критическому анализу основных подходов к рассмотрению развития современной буржуазной социологии, которые применяют ее представители. Наряду с «классификаторским» подходом, состоящим преимущественно в «инвентаризации» отдельных социологических теорий, школ или направлений, автор подробно рассматривает так наз. «парадигмальный» подход к современной западной социологии, который опирается на известную концепцию «научных революций» Т. Куна. По мнению автора, известные преимущества этого подхода можно было бы реализовать только в том случае, если бы социологические парадигмы не сводились бы к отдельным социологическим теориям, а рассматривались бы в качестве более широких теоретических, методологических или мировоззренческих концепций, объединяющих под своей эгидой несколько родственных теорий. В таких случаях «парадигмальный» анализ мог бы принести известные успехи (Т. Вильсон, Дж. Р. Бендджер — Л. Саворн).

Однако в большинстве случаев буржуазные социологи вводят «парадигмальный» подход на уровень традиционных «классификаторских» таксономий существующих социологических школ. Это происходит и в случае «мультипарадигмального» анализа западной социологии, который в последние годы находит все больше сторонников (Т. Боттомор — Р. Низбет, К. Брайнант, Дж. Ритцер). Автор указывает на логическую непоследовательность и методологическую сомнительность этого подхода, который к тому же еще вносит в социологию опасную идею мировоззренческого и методологического плюрализма.

Несомненной слабостью «парадигмального» подхода является его оторванность от исследования социально-политических причин возникновения и смены социологических парадигм. Автор считает в данной связи более целесообразным анализ основных трендов развития западной социологии, поскольку таким образом можно лучше познать скрытую идейно-политическую «инфраструктуру» современного буржуазного общества, и вместе с тем обнаружить возможные сдвиги и повороты в его сознании.

В соответствии с этим принципом автор выделяет три основных тренда в современной буржуазной социологии. Первым является тренд к ее *идеологизации*, импульс пре возникновение которого дала деятельность радикальных социологов. Суть его заключалась в обнаружении буржуазного идейного содержания социологических теорий прошлого и будущего. В своих последствиях этот тренд привел к преодолению доктрины деидеологизированной социологии, что в частности проявилось и в тематической переориентировке академической социологии на проблемы социального неравенства, насилия, конфликта и революции.

Следующим важным трендом является согласно автору тренд к *рефилософизации* буржуазной социологии, что проявляется в ее попытке обновления сознательных связей с буржуазной философией в ее феноменологическо-экзистенциальных вариантах. Следствием этого процесса была феноменологизация западной социологии и ее общий поворот к субъективизму. Третьим и наиболее важным трендом, который одновременно выступает как пункт пересечения двух предыдущих, является тренд к своеобразной «марксизации» западной социологии. В этой связи возникают различные попытки «приспособления» социологического учения марксизма к потребностям буржуазной социологической «моды», которые перекрываются с разными формами «гибридизации» марксизма с немарксистскими социологическими теориями.

Автор подчеркивает, что именно постоянное присутствие марксизма в поле зрения буржуазных социологов выступает в качестве главного фактора, который обуславливает возникновение и развитие основных трендов в современной буржуазной социологии.

Summary

D. Alijevoá: On the Evaluation of the Development of Modern Non-Marxist Sociology

The aim of this study is a critical analysis of basic approaches to the development of contemporary bourgeois sociology, as they are being applied by its representatives. Beside the "classificatory" approach, consisting for the most part in an "inventarization" of individual sociological theories, schools or trends, detailed attention is paid to the so-called "paradigmatic" view on the present-day Western sociology, based on T. Kuhn's fictitious conception of "scientific revolutions". Certain assets of this view might prove serviceable only if sociological paradigms were not reduced to individual sociological theories, if they were conceived as broader theoretical, conceptual, and even world-view standpoints associating several related sociological theories "under their roof". In such cases the "paradigmatic" analysis might lead to relatively successful results (T. Wilson, J. R. Beniger — I. Savory, and others).

Notwithstanding, the greater part of bourgeois sociologists reduce the "paradigmatic" approach to the level of traditional "classificatory" taxonomies of current sociological schools. This is most usually encountered in the "multiparadigmatic" analysis of Western sociology which has recently been finding a growing number of advocates (T. Bottomore — R. Nisbet, C. Bryant, G. Ritzer). The logical inconsequence and methodological dubiousity of this approach is pointed out; moreover, it is stated to support the dangerous idea of ideological and methodological pluralism in sociology.

An indubitable drawback of the "paradigmatic" approach in general is its isolation from investigations into socio-political causes of the origin and alternation of sociological paradigms. Hence it is considered most expedient to analyze the basic development trends in Western sociology, insofar as this approach allows a closer scrutiny of the hidden ideal-political infrastructure of the contemporary bourgeois society and an anticipation of eventual shifts or reversals in its consciousness.

This is the principle underlying the identification of three fundamental trends in contemporary bourgeois sociology. The first of these is the trend to its *ideologization*; this was incited by the activities of radical sociologists and consists in unveiling the bourgeois ideal content of past and present sociological theories. In its consequences, this trend helped to overcome the doctrine of deideologized sociology. This is also evident from the thematic reorientation of academic sociology to problems of social inequality, violence, conflict and revolution.

Another important trend is the tendency to the *rephilosophization* of bourgeois sociology, reflected in its efforts to re-establish conscious interrelations with bourgeois philosophy in its phenomenological — existentialist variants. This process resulted in a phenomenologization of contemporary Western sociology and its general turn towards subjectivism.

The third and most relevant trend, simultaneously figuring as a point of intersection of the two preceding ones, is a trend to a distinctive "*marxization*" of Western sociology. In this connection, various attempts have been made aiming at an "adaptation" of the sociological doctrine of Marxism to satisfy the needs of the bourgeois sociological "fashion", partly coinciding with various forms of the "hybridization" of Marxisms with non-Marxist sociological theories.

In conclusion it is pointed out that it is exactly the continuous presence of Marxism in the bourgeois sociologists' field of vision that has been stimulating, in the course of the past decade, the emergence and development of basic trends in non-Marxist sociology.